

**Katarzyna Sokołowska, *Świeckich drogi do świętości*
w hagiografii sarmacko-barokowej,
Wydział Teologiczny UAM, Poznań 2008, 292 s.**

Znamienną cechą odradzającego się po Soborze Trydenckim (1545-63) piśmiennictwa hagiograficznego było promowanie – obok odziedziczonych po żywotopisarstwie średniowiecznym postaci otoczonych oficjalnym kultem – osób niekanonizowanych. W literaturze polskiej tendencje te zarysowały się szczególnie w stuleciach XVII i XVIII – okresie kształtowania się hagiografii odpowiadającej na zapotrzebowania odbiorcy zróżnicowanego stanu. W omawianym czasie doszło też do niespotykanego dotąd na szerszą skalę zjawiska sakralizacji bohaterów świeckich, zwłaszcza panujących, a także innych przedstawicieli laikatu: dostojników państwa, przedstawicieli magnaterii i szlachty, dowódców wojskowych. Katalogu wzorców osobowych zalecanych do naśladowania dopełniały sylwetki „niewiast mężnych” – mężatek, matek, fundatorek czy ascetek. Poświęcone im teksty – żywoty funkcjonujące w kolekcjach hagiograficznych czy też niezależne opracowania, wątki z życia obecne w kaznodziejstwie, wspomnienia w opracowaniach typu kalendarzowego – posiadały niekwestionowany walor animacyjny i formacyjny, zachęcając współczesnych do refleksji nad sposobami osiągnięcia doskonałości chrześcijańskiej.

W dotychczasowej literaturze przedmiotu brakowało wyczerpującej monografii omawiającej kwestię obecności i znaczenia niekanonizowanych bohaterów świeckich w polskim piśmiennictwie hagiograficznym. Lukę tę wypełnia książka Katarzyny Sokołowskiej *Świeckich drogi do świętości w hagiografii sarmacko-barokowej*, wydana w serii rozpraw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest to pionierskie i bardzo rzetelne opracowanie dyskutowanego zagadnienia. Autorka, umiejętnie łącząc kompetencje teologa i historyka literatury, dokonała wnikliwej analizy fenomenu świeckiej świętości, obecnego w XVII- i XVIII-wiecznych źródłach hagiograficznych. Zaplecze materiałowe recenzowanej książki uderza obfitością zgromadzonych zasobów tekstowych, poczynszy od XVII-wiecznych zbiorów żywotów (m.in. Krzysztofa Warszewickiego, Piotra Skargi czy Hiacynta Pruszcza) poprzez pojedyncze biogramy, kazania czy zapisy kalendarzowe do monumentalnej XVIII-wiecznej kolekcji Floriana Jaroszewicza *Matka świętych Polska*. Niewątpliwą zasługą badaczki jest wydobywanie z obszaru zapomnienia wielu mało znanych, a cennych źródeł, jak również sylwetek funkcjonujących w roli modeli doskonałości w świadomości staropolskiego odbiorcy.

Celem opracowania jest, jak pisze Autorka, „próba rekonstrukcji modelu świeckiego wzorca świętości propagowanego przez siedemnasto- i osiemnastowiecznych żywotopisarzy”¹. Poszczególne elementy owego wzorca zostają poddane wnikliwej analizie w poszczególnych rozdziałach.

Całość pracy odznacza się logiczną, przemyślaną kompozycją. W rozdziale I (*Laikat a świętość*), wychodząc od pojęcia i roli świeckich w rozumieniu Kościoła pierwotnego, w średniowieczu i renesansie, Autorka dochodzi do sposobu interpretowania laickiej świętości w interesującym ją okresie. Kolejna część książki (*Religijność XVII i XVIII wieku*) jest bezpośrednim punktem wyjścia do dalszych rozważań i dotyczy różnych aspektów życia duchowego dawnych Polaków, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska tzw. sarmatyzacji katolicyzmu. Polegał on m.in. na propagowaniu lokalnych bohaterów (również niekanonizowanych) bądź nadawania cech rodzimych oficjalnie czczonym świętym spoza obszaru naszego kraju.

W dalszych rozdziałach Katarzyna Sokołowska analizuje poszczególne, stanowo skoncentrowane wzorce świętości sarmackiej. Rozdział III poświęcony jest ideałowi świętego władcy, rozpatrywanemu na przykładach m.in. Bolesława Chrobrego, Bolesława Wstydlivego, Kazimierza Jagiellończyka czy Zygmunta I. Z kart żywotów wyłania się biblijno-antyczny topos zacnych przodków, a także starannego wychowania i rzetelnej edukacji. Ważnym komponentem dyskursu była też pochwała cech fizycznych czy przymiotów ducha, fakt wyznawania wiary katolickiej, pobożność cnotliwe życie, waleczność.

W rozdziale IV badaczka wskazuje na trzy zasadnicze odmiany wzorca stanowego kobiety: panna, mężatka i wdowa. Słusznie jednak zauważa, że bez względu na istniejące rozróżnienie, w hierarchii cnót zalecanych czytelniczkom na pierwszym miejscu znajduje się pobożność, praktykowana w rozmaitych postaciach. Prezentacja i analiza tych form obecnych w analizowanych biogramach stanowi cenny przyczynek do poznania różnych aspektów życia wewnętrznego mieszkańców dawnej Polski.

Ostatnią kategorią omawianą w książce Katarzyny Sokołowskiej są „święci mężowie” (rozdział V). Do grupy tej zalicza Autorka przedstawicieli życia publicznego, dowódców wojskowych, a także pobożnych pielgrzymów. Istotnym składnikiem dyskutowanego ideału jest wykształcenie, a także zasługi na polu działalności publicznej, sprowadzającej się do dwóch podstawowych formuł: służba Bogu i ojczyźnie. Święty mąż to, podobnie jak jego koronowany odpowiednik, gorliwy wyznawca katolicyzmu i obrońca wiary, co z reguły utożsamiają dawni autorzy z obroną granic Rzeczypospolitej. Portretu modelowego można-władcy dopełniają cnoty takie, jak religijność czy humanitaryzm w odniesieniu do przedstawicieli niższych warstw społecznych.

---

¹ K. Sokołowska, *Świeckich drogi do świętości w hagiografii sarmacko-barokowej*, Poznań 2008, s. 9

Ważnym uzupełnieniem poszczególnych części pracy (z wyjątkiem rozdziału ostatniego) są partie zatytułowane *Kontynuacje i nawiązania*, w których Autorka śledzi losy bohaterów swych rozważań w hagiografii epok późniejszych (np. w XIX wieku), zajmując wobec analizowanych tekstów własne, krytyczne stanowisko. Obserwuje m.in. zjawisko „odkrywania” nowych sylwetek czy pomijania postaci tracących na swej aktualności.

Zaletą recenzowanej pozycji jest też umieszczenie między stronami 249-264 wykazu osób świeckich obecnych w zbadanym materiale źródłowym. Oprócz krótkich biogramów postaci – a większość z nich to zapomniani bohaterowie dawnej Polski – badaczka odnotowuje częstotliwość występowania każdej z nich w analizowanych tekstach.

Książka Katarzyny Sokołowskiej stanowi istotny wkład do współcześnie toczonych dyskusji na temat roli i miejsca laikatu w Kościele. Przybliżając czytelnikowi wiele wzorców doskonałości sarmackiej, wskazuje na istniejące już w świadomości dawnych autorów i czytelników pojęcie świętości jako kategorii uniwersalnej, dotyczącej nie tylko osób tradycyjnie kojarzonych z piśmiennictwem hagiograficznym.

Bernadetta M. Puchalska-Dąbrowska
Uniwersytet w Białymstoku